

קבלת השבת מבעוד יום בשעת הדחק

❖ **נסה לדייק בדברי השולחן ערוך, האם בכל יום אדם יכול לבחור אם לעשות כרבי יהודה או כרבנן או שעליו לנהוג באופן קבוע באותה השיטה?**

אולם בבית יוסף הזכיר השולחן ערוך שרבים נהגו להקל יותר:

בית יוסף אורח חיים סימן רלג:

ועכשיו נהגו העולם להקל בכך, ואף על פי שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה, לא נמנעו מלהתפלל ערבית גם כן באותה שעה.

וכן פסק המשנה ברורה לגבי ציבור, שקשה יהיה לכנסו שנית לתפילת ערבית:

משנה ברורה סימן רלג ס"ק יא:

אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה, דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא. וכל זה אם מתפלל ביחיד, אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי, הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה.

מטעם אחר, יש מהאחרונים שהקלו להתפלל ערבית בליל שבת מפלג המנחה, אף לאלו שנוהגים כשיטת חכמים בשאר הימים, זאת על פי המבואר בשולחן ערוך לגבי תפילת ערבית של ליל שבת:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רסז סעיף ב:

מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול.

ולמדו מכך האחרונים:

משנה ברורה סימן רסז ס"ק ג:

משמע מדברי המגן אברהם דאפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבעוד יום, ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך, דכיון דמצוה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליו, יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה. אך הנהוג כן יזהר על כל פנים בערב שבת להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי (באותו יום).

ב. קידוש וסעודה קודם צאת הכוכבים

לאחר שהביאה הגמרא את מנהגו של רב להתפלל תפילת שבת בערב שבת, הסתפקה הגמרא מתי יערוך את הקידוש:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד ב:

אומר קדושה (קידוש) על הכוס, או אינו אומר קדושה על הכוס? תא שמע: דאמר רב נחמן אמר שמואל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. והלכתא כוותיה (הלכה כמותו).

דעת הרא"ש שכמו שניתן לקדש מבעוד יום, כך גם ניתן לאכול את סעודות השבת מיד לאחר קבלת השבת, אף שעדיין יום. הרא"ש לומד את דבריו ממשנה במסכת פסחים:

משנה מסכת פסחים פרק י משנה א:

ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך.

הקדמה:

נאמר בתורה: "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם, ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם" ובארו הראשונים, שאחר שהזכיר "את שבתותי תשמרו", חזר לומר "ושמרתם את השבת" כדי לרמוז שיוסיף מחול על הקדש. דין זה של תוספת שבת אינו נובע רק מהצורך להרחיק את האדם מחשש חילול שבת, שלא יעשה מלאכה עד סמוך ממש ללילה, אלא יש בו אף תוכן הנובע מחביבותה הגדולה של קדושת השבת, והוא שמצינו בגדולי ישראל שהיו מתעטפים בבגדים נאים קודם השבת ואומרים "בואו ונצא לקראת שבת המלכה".

שאלה: כיצד ינהגו חיילים המתעתדים לצאת למשמרת לפנות בוקר, וחפצים להקדים ולקבל שבת מבעוד יום, בכדי שיספיקו לאגור כח להמשך הפעילות?

א. זמן תפילת ערבית

התנאים נחלקו במשנה עד מתי ניתן להתפלל תפילת מנחה:

משנה ברכות פרק ד משנה א:

תפלת המנחה עד הערב, רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה (שעה ורבע קודם השקיעה).

כתבו הראשונים, שמסוף זמן תפילת מנחה מתחיל זמן תפילת ערבית:

טור אורח חיים סימן רלה:

מדלא יהי רבנן (מכך שלא ציינו חכמים) זמן להתחלת תפלת הערב, שמע מינה שבגמר זמן תפלת המנחה מתחיל זמן תפלת הערב.

❖ **מהו זמן תחילת תפילת ערבית לפי חכמים ולפי רבי יהודה?**

בגמרא מבואר, שלא נפסקה ההלכה כאחת השיטות במחלוקת רבי יהודה וחכמים, ועל כן רשאי כל אדם לבחור כמי ינהג:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד א:

השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר - עבד, ודעבד כמר - עבד (עכשיו שלא נאמרה הלכה לא כרבי יהודה ולא כחכמים, מי שעשה כרבי יהודה עשה כראוי, וכן מי שעשה כחכמים עשה כראוי - שבין זה ובין זה יש לו על מי לסמוך).

אף על פי כן, כתבו הראשונים שאין לנהוג כשתי השיטות כך שמעשיו יסתרו אלו את אלו, וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רלג סעיף א:

מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף ו"א שעות חסר רביע. ואסיקנא, דעבד כמר, עבד; ודעבד כמר, עבד; והוא שיעשה לעולם כחד מיניהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה; ואם עושה כרבי יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך לזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה; ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

וכתב הרא"ש:

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן ב:

תימה, אמאי (מדוע) תנא (לגבי פסח) 'עד שתחשר' טפי (יותר) מבערבי שבתות ובערבי ימים טובים?... ויש לומר דאתא לאשמעינן (שבא ללמדנו) אף על גב דבשבתות ובשאר ימים טובים יכול להוסיף מן החול על הקדש ולאכול קודם שתחשר, כדאמרינן: 'מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס', בערב הפסח לא מצי אכיל (אינו רשאי לאכול) עד שתחשר.

וכן פסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רסז סעיף ב:

מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד.

יש שחלקו על דברי הרא"ש:

ספר חסידים סימן רסז:

מי שאכל מבעוד היום גדול בערב שבת כגון תיכף שיצאו מבית הכנסת... יאכל לאחר צאת הכוכבים כדי שיעור שיברך ברכת המזון, כדי לקיים מצות ג' סעודות בשבת. כי איך יעלה לג' סעודות מה שבעוד יום אכל.

אולם, רבים מהאחרונים הכריעו כדעת הרא"ש:

מגן אברהם סימן רסז ס"ק א:

כתוב בשל"ה בשם ספר חסידים דמכל מקום צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות בשבת, וכן כתב הב"ח בשם ר"ל מפראג. אבל בתוספות ורא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבעוד יום... וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה. ומכל מקום טוב להחמיר.

❖ חשוב, מהו יסוד המחלוקת בין שתי סיעות הפוסקים?

למסקנה כתבו האחרונים שיש להחמיר בדבר לכתחילה:

משנה ברורה סימן רסז ס"ק ה:

ולאכול - הטעם דכיון דקבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד, ויוכל לגמור סעודתו מבעוד יום. ויש חולקין וסוברין שיזהר למשור סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה, וטעמם, דכיון דהג' סעודות ילפינן ממה דכתיב 'אכלוהו היום כי שבת היום לה' וגו' בעינן שיקיים אותם ביום שבת עצמו. ולכתחלה נכון לחוש לדבריהם.

❖ חשוב, מה יהיה הדין במי שלא ספיר העומר בערב שבת ונזכר

לאחר שקיבל שבת טרם השקיעה?

ג. אכילה לפני קריאת שמע

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב:

חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר: אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל. וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה; אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך.

על פי דברי הגמרא, למדו הפוסקים שאין לאכול קודם זמן קריאת שמע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רלה סעיף ב:

אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית.

על פי דברי השולחן ערוך, היה נראה שאף מי שקיבל שבת מוקדם ורוצה לסעוד קודם השקיעה, עליו להתחיל סעודתו לכל המאוחר חצי שעה קודם השקיעה. ואם נכנס בתוך זמן זה לא יוכל להתחיל באכילתו. אולם, הבית יוסף, אחר שהביא את דברי הפוסקים שהתירו לאכול את סעודות השבת מבעוד יום, כתב:

בית יוסף אורח חיים סימן רסז:

ואם תאמר אף על גב שיכול לאכול מיד, ונפיק (ויוצא בכך) ידי סעודת שבת, מכל מקום איכא למיסר (יש לאסור) לאכול קודם שיקרא קריאת שמע... ויש לומר, דכיון דאיכא רבוותא דפסקי (כיוון שיש דעות שפסקו) דמפלג המנחה ואילך הוי זמן קריאת שמע, וכדכתב הרא"ש (היינו שלדעת רבינו תם לשיטת רבי יהודה, מפלג המנחה מתחיל גם זמן קריאת שמע), אף על גב דמשום דאיכא מאן דסבירא ליה דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשר (כלומר שלמעשה אנו מחמירים ומצריכים לקרוא קריאת שמע שוב לאחר צאת בכוכבים משום הספק), מכל מקום לא מיקרי אוכל קודם קריאת שמע (שהרי לאותם דעות יצא ידי חובת קריאת שמע), כך נראה לי.

על פי דברי הבית יוסף פסקו חלק מהאחרונים:

מנוחת אהבה חלק א פרק ז סעיף יג:

בליל שבת מיד בבואו מבית הכנסת יקדש, ואפילו אם עדיין לא יצאו הכוכבים. ויכול לאכול מיד אף אם הוא תוך חצי שעה מצאת הכוכבים, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

אולם המגן אברהם חלק על דברי הבית יוסף בזה:

מגן אברהם סימן רסז ס"ק ב:

הקשה הרב בית יוסף... ולא ראה מה שכתב הרא"ש, דרב קרא קריאת שמע אחר צאת הכוכבים... ומה שאכל קודם קריאת שמע היינו שהתחיל לאכול חצי שעה קודם זמנה.

וכן החמיר המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן רסז ס"ק ו:

ואם לאחר שהתפלל מעריב אין עד הלילה חצי שעה, יש ליזהר שלא להתחיל לאכול, אלא ימתין עד הערב ויחזור ויקרא קריאת שמע בלא הברכות ואחר כך יאכל, הואיל ולהרבה פוסקים לא יצא ידי חובת קריאת שמע קודם הלילה. מיהו הנהוג להקל בזה אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו תורת המנחה פרק ל תשובה ד:

במקום צורך ניתן להקדים לקבל שבת, להתפלל תפילת ערבית, ולקדש ולסעוד, מ'פלג המנחה' (שעה 'זמנית' ורבע קודם שקיעת החמה), ולחזור ולקרוא קריאת שמע (או לכל הפחות את הפרשיה הראשונה ממנה) לאחר צאת הכוכבים, אלא שלכתחילה במקרה זה: יתפללו מנחה באותו יום קודם 'פלג המנחה', וכן יזדרזו ויתחילו סעודתם מיד לאחר תפילת ערבית (למעלה מחצי שעה קודם הלילה), ובמידת האפשר אף ימשכו את הסעודה כך שיאכלו כזית פת לאחר חשיכה.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן כתיבה ועריכה: רב"ט רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

